

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

ТОШКЕНТ
ДАВЛАТ
ИҚТИСОДИЁТ
УНИВЕРСИТЕТИ

**“ХАЛҚАРО МОЛИЯВИЙ ҲИСОБОТ СТАНДАРТЛАРИГА
ЎТИШ ВА ХАЛҚАРО ТАЖРИБАНИ ЎЗБЕКИСТОНДА
ҚўЛЛАШНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИ”**

мавзусидаги
халқаро илмий - амалий анжуман
мақолалар тўплами

ТОШКЕНТ – “ИҚТИСОДИЁТ” 2022

2. 2017-2021 yillarda O‘zbekiston Respublikasini rivojlantirishning beshta ustuvor yo‘nalishlari bo‘yicha harakatlar strategiyasi. 2017. strategy.regulation.gov.uz

3. Международные стандарты финансовой отчетности.

Минфин.ру/ру/перформансе/ассоунтинг/меж_стандарт_фо/досс\09.02.2016

4. O‘zbekiston Respublikasi buxgalteriya hisobi milliy standartlari to‘plami .— Tashkent: “NORMA”, 2011.—360-bet.

5. Mirziyoev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak. Mamlakatimizni 2016 yilda ijtimoiy iqtisodiy rivojlantirishning asosiy yakunlari va 2017 yilga mo‘ljallangan iqtisodiy dasturning eng muhim ustuvor yo‘nalishlariga bag‘ishlangan Vazirlar Mahkamasining kengaytirilgan majlisidagi ma’ruza, 2017 yil 14 yanvar.- Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017, -104b.

6. S.N. Tashnazarov. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash sharoitida moliyaviy hisobot: muammo va yechimlar. Monografiya. T.: “Navro‘z” nashriyoti. 2016 y. -290 bet.

7. Раздаточный материал по курсу повышения квалификации: “Международные стандарты финансовой отчетности» (МСФО). Ўзбекистон аудиторлар палатаси, Ташкент 2015.

8. Islomova G. “MHXS bilan ishlashga tayyormisiz”// SBX/2015 yil/№26. 2-bet.

9. WWW.i-ias.ru/blog/competition_page/transformacia_msfo.html. Transformatsiya buxgalterskoy otchetnosti po MSFO.

10. www.i-ias.ru/блог/компетицион-паге/ Трансформатсия отчетности по МСФО

Бозорбоева Зарнигор Гулмирза қизи
ТДАУ Бухгалтерия ҳисоби, таҳлил
ва аудит кафедраси таянч докторанти

Ғаллачилик кластери тизимидаги корхоналарда харажатлар ҳисобини такомиллаштириш

Совершенствование учета затрат в предприятиях системы зерноводческих кластеров

Мақола ғаллачилик кластерлари тизимидаги корхоналарда ишлаб чиқариш харажатларининг дастлабки ва аналитик ҳисоби масалаларига бағишланган. Хусусан, унда ғаллачилик кластерлари тизимидаги уруғчилик фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш харажатларининг дастлабки ва аналитик ҳисобини такомиллаштириш бўйича таклиф ва тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: кластер, ғаллачилик кластери, бошланғич ҳисоб, аналитик ҳисоб, фермер хўжалиги, ишлаб чиқариш харажатлари.

Статья посвящена вопросам совершенствования первичного и аналитического учета производственных затрат в предприятиях зерноводческих кластеров. В частности, в ней даны предложения и рекомендации по совершенствованию первичного и аналитического учета производственных затрат в семеноводческих фермерских хозяйствах.

Ключевые слова: кластер, зерноводческий кластер, первичный учет, аналитический учет, фермерское хозяйства, производственные затраты.

Маълумки, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг ислигида 6 март 2020 йил «Ғалла етиштириш, харид қилиш ва сотишга бозор тамойилларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ПҚ-4634 сонли қарори[1], Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 18 июнь 2019 йил «Ўзбекистон Республикасида замонавий уруғчилик кластерларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида»ги ВМҚ-512 сноти қарорида [2] ва меъёрий ҳужжатларда ғалла етиштириш ва ғалла уруғчилигини ривожлантириш долзарб масалалар қаторида белгиланди.

Хусусан, Президентимиз Ш.М. Мирзиёев раислигида 2021 йил 27 октябрь куни қишлоқ хўжалигида кластер тизимини ривожлантириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилишида, 2022 йилдан ғаллачилик кластерлари ва фермерларга бугдойни бозор нархида тўлиқ эркин сотиш ҳуқуқи берилишини маълум қилди [4]. Шунингдек, кластер ва фермер хўжаликлари 3 йил давомида ҳар гектардан 2,5 тонна ғаллани биржа савдоларига чиқариши талаб этилади. Қолган ҳосилни эса тўғридан-тўғри сотиш ҳуқуқи берилишга таъкидланди [4].

Ўзбекистон Республикаси Қишлоқ хўжалиги вазирлиги маълумотларига кўра: ҳозирги вақтга келиб ғаллачилик кластерлари умумий сони: 157 тадан ошди, уларга бириктирилган ер майдони: 1 038 минг гектар. Ғалла етиштириш: 36,0 минг та фермер хўжаликлари билан 957, минг га ер майдонида ғалла етиштириш бўйича ҳамкорлик олиб борилмоқда. Ғаллачилик кластерлари томонидан 2020-йилда қиймати 547,2 млрд сўм (ш.ж: 193,3 млрд сўм ўз маблағлари, 353,9 млрд сўм банк кредитлари) ва 20,3 млн. доллар миқдорда хорижий кредит маблағлари ҳисобига 65 та лойиҳалар ишга туширилиб, 3 695 та доимий иш ўринлари яратилди.

Жорий йилда 83 та ғаллачилик кластерлари томонидан 1 трлн.164 млрд сўмлик 122 та инвестиция лойиҳалари амалга оширилади. Кластерлар томонидан 234 минг тонна дон сақлайдиган очик майдонлар, 166 минг тонна ёпиқ омборлар, 156 минг тонна ун маҳсулотлари, 3,8 минг тонна нон ва нон маҳсулотлари ҳамда 79 минг тонна озуқа-ем ишлаб чиқариш қувватига эга цехлар ишга туширилмоқда[4].

Тармоқда амалга оширилаётган бундай туб ислохотлар ўз навбатида кластер тизимидаги корхоналарда ва бутун кластер тизимининг ўзида харажатлар ҳисоби ва таҳлилини амалга оширишга янгича ёндашувларни талаб қилмоқда. Хусусан, харажатлар моддалари ва ҳисоб объектларини такомиллаштириш қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши технологияларини такомиллаштириш талаблари билан ҳам тақозо этилади. Шунингдек, сўнгги

йилларда ғаллачиликда ерларнинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш тадбирларининг кенг қўлланилиши муносабати билан «Мелиорация харажатлари» моддасини киритишни таклиф қиламиз. Ғаллачиликда ўсимликларни ҳимоя қилишда кимёвий воситалардан кенг қўлланилиши «Гербицидлар ва заҳарли химикатлар» моддасини киритиш заруриятини юзага келтирмоқда. Ёрдамчи ишлаб чиқаришнинг асосий турлари ҳам алоҳида моддаларга ажратилиши зарур. Шунингдек, «Брак сабабли йўқотишлар» моддасини киритиб, унда сифатсиз бажарилган қишлоқ хўжалик ишларининг қайтадан қилиниши билан боғлиқ барча харажатларни ҳисобга олиш мақсадга мувофиқ;

Ғаллачилик кластери тизимидаги уруғчиликка ихтисослашган фермер хўжаликларида ишлаб чиқариш харажатларини бошқаришга нисбатан биз ўтказган тадқиқотлар натижалари бўйича бир нечта концепция ва ёндашувлар шакллантирилди;

Стратегик ўринни эгаллаш концепцияси айниқса, жозибадор кўринади. Бошқарув ҳисоби ва харажатлар таҳлили соҳасига корхонани стратегик ривожлантириш тўғрисидаги ахборотларни ҳам киритиш ушбу концепциянинг асосини ташкил этади. Бунда ҳисоб фермер хўжалигида қабул қилинган ривожлантириш стратегиясига мувофиқ амалга оширилиши лозим. Бу концепцияда харажатларга бошқариш объекти сифатида нафақат ҳисоб, кўпроқ иқтисодий назар билан қаралади.

Бизнинг фикримизча, кластер тизимидаги уруғчилик фермер хўжаликлари фақат иккита принципга риоя қилинсагина рақобатга бардош бера олади:

- ғалла экинлари уруғларини ишлаб чиқариш ва сотишда харажатлар камайтирилганда;

- сифат ва бошқа мезонлар бўйича бошқалардан устун бўлган буғдой навлари уруғларини таклиф қилинганда.

Шунингдек, ғалла экинлари уруғлари ишлаб чиқарувчи фермер хўжаликлар учун келтирилган стратегик бошқариш концепциясига асосланган харажатларни бошқариш тизими ҳам ишлаб чиқилди;

Амалдаги дастлабки ҳужжатлар шакллари тақомиллаштиришга келсак, уларга уруғчилик хўжаликларининг хусусиятларидан келиб чиққан ҳолда қуйидаги қўшимча реквизитларни киритиш тавсия этилади:

- «Уруғлик ва экиш материалларини сарфлаш далолатномаси» ва «Минерал, органик ва бактериалогик ўғитлар, ядохимикат ва гербицидлардан фойдаланганлик далолатномаси»: ишлаб чиқариш заҳиралари турларининг аниқ номлари (ўғитлар, гербицидлар ва бошқалар); навлари (уруғлар, экиш материали); майдон рақами; экин номи; жавобгарлик маркази (фермер хўжалиги, бўғин); ўғитлар ва уруғларнинг 1 га ер ва бутун майдонга норма бўйича ва ҳақиқатан сарф қилиниши;

Харажатларни назорат қилишда етиштирилган дон экинлари ҳисобига оид дастлабки ҳужжатлар ҳам катта аҳамиятга эга. Тадқиқотлар шуни кўрсатади-ки, амалда ушбу ҳужжатлар таркибига реквизитлари бир хил бўлган бир нечта дастлабки ҳужжатлар киради ва бу эса ҳисоб ишларининг такрорланишига олиб

келади. Мазкур камчиликка барҳам бериш мақсадида битта - «Қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг келиб тушиш кундалиги» (ҚХ-20 шакл) ҳужжатидан фойдаланишни тавсия қиламиз. Унда дон экинлари маҳсулотларининг барча турларини миқдори, сифати ва қиймати бўйича ҳисобга олиш реквизитларини киритишни тавсия қиламиз. Таъкидлаш жоизки, ушбу ҳужжатни дон маҳсулотларини фақат вақтинчалик сақлаш учун қабул қилинадиган ерлар - хирмонлар, омборлардагина юритиш тавсия этилди;

Уруғлик доннинг хирмонга келиб тушишида дастлабки ҳисобни ташкил этишга келсак, дон маҳсулотлари ҳаракатига доир амалдаги ҳужжатларга «Ғалланинг чўп-хаслар билан ифлосланганлиги» кўрсаткичини киритиш лозим. Агар бу ҳужжат элеваторда расмийлаштирилаётган бўлса, бундай кўрсаткич ҳужжатда албатта бўлиши керак, чунки элеватор дон сифатининг ҳисобини ташкил қилиш учун унинг синфини шунга қараб аниқлайди.

Шундай қилиб, баён қилинган фикр-мулоҳазалар ғаллачилик кластери тизимидаги фермер хўжаликларида ғалла экинлари уруғлигини ишлаб чиқариш харажатларининг ички назорати йўналишларини янада сифатли текшириш, камчилик ва бузилишларни аниқлаш, уларни ўз вақтида бартараф қилиш ва маъмурий жарималарга йўл қўймаслик имконини беради:

- экинлари янги навларини иқтисодий жиҳатдан баҳолаш уларнинг кўрсаткичларини стандарт кўрсаткичлар билан солиштиришга асосланади. Селекция самарадорлигини янада батафсил ўрганиш учун у ёки бу янги навнинг афзалликларини, ҳар бир линия, алоҳида гибридлар самарадорлигини (улар орасидан энг тежамкорларини ишлаб чиқаришга киритиш учун) аниқлаш зарур;

- йиллик иқтисодий самарини ҳисоблашга доир нав ва гибрид яратиш билан боғлиқ харажатларни ўзида акс эттирувчи формула таклиф қилинди;

- кластер тизимидаги ғалла уруғчилигига ихтисослашган фермер хўжалигида рақобатбардош рентабелликни таъминлаш учун сотиш баҳоларини эркинлаштириш, сотиш структурасини мақбуллаштириш ва ўзгарувчан харажатлар нормативларини қайта кўриб чиқиш ҳамда улар сарфи устидан қатъий ички назоратни такомиллаштириш тадбирларини ишлаб чиқиш зарур.

Фойдаланилган адабиётлар

1. ЎзР ПҚ-4634 (06.03.2020) – «Ғалла етиштириш, харид қилиш ва сотишга бозор тамойилларини кенг жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида». (<https://lex.uz/docc/4757009>)
2. ЎзР ВМҚ-512 (18.06.2019) – «Ўзбекистон Республикасида замонавий уруғчилик кластерларини ташкил этиш чора-тадбирлари тўғрисида». (<https://lex.uz/docc/4380613>)
3. Дўсмуратов Р.Д. , Мамадияров Д.Ў. Қишлоқ хўжалигида бошқарув ҳисоби; услубиёт ва амалиёт. Т.: «Молия» нашриёти, 2008.-148б.
4. <https://daryo.uz/k/2021/10/27/>